

Globethics Repository

The logo for Globethics, featuring the word "Globethics" in white, sans-serif font centered within a solid blue rectangular background.

Bioethics conclusions

This page was generated automatically upon download from the Globethics Repository. More information on Globethics see <https://www.globethics.net>. Data and content policy of Globethics Repository see <https://repository.globethics.net/pages/policy>.

Item Type	Preprint
Authors	Ecumenical patriarchate
Rights	With permission of the license/copyright holder
Download date	2026-07-01 09:24:34
Link to Item	http://hdl.handle.net/20.500.12424/228964

Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Ἐπιστημονικόν Συνέδριον Βιοηθικῆς

«Ἐκκλησία καί Βιοηθική. Ὁ λόγος τῆς Ἐπιστήμης καί ὁ λόγος
τῆς Θρησκείας»

Σαμπεζύ Γενεύης 11 – 15 Σεπτεμβρίου 2002

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Τό συγκληθέν εἰς τό ἐν Σαμπεζύ Γενεύης Ὁρθόδοξον Κέντρον διεθνές Ἐπιστημονικόν Συνέδριον, τῇ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καί τῇ ὑποστηρίξει τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐπραγματοποιήθη ἀπό τῆς 11ης μέχρι καί τῆς 15ης Σεπτεμβρίου τρ.ἔ. Ὡς κύριον θέμα τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου εἶχεν ὀρισθῆ ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῇ αἰτήσει πολλῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τό ἐπίκαιρον καί πολύπλοκον θέμα: «Ἐκκλησία καί Βιοηθική. Ὁ λόγος τῆς Ἐπιστήμης καί ὁ λόγος τῆς θρησκείας».

Εἰς τάς ἐργασίας τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου προσεκλήθησαν καί συμμετέσχον δι' εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν εἰσηγήσεων 30 περίπου διεθνῶς ἀνεγνωρισμένες προσωπικότητες τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἐπιστήμης καί τοῦ Πνεύματος, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν διά τήν συμβολήν αὐτῶν δι' εἰδικῶν μελετῶν εἰς τήν ἔρευναν ἢ τήν ἀνάδειξιν σημαντικῶν πτυχῶν τῆς Γενετικῆς, τῆς Βιοτεχνολογίας, τῆς Ἰατρικῆς καί τῆς Βιοηθικῆς.

Αἱ ἐπί τῶν πτυχῶν αὐτῶν εἰδικαί εἰσηγήσεις ἀνεφέροντο εἰς τὰς προοπτικάς καί τούς κινδύνους ἐκ τῶν συγχρόνων ἐντυπωσιακῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Γενετικῆς καί τῆς Βιοτεχνολογίας, εἰδικώτερον εἰς τὰ ζητήματα Βιοηθικῆς ἐκ τῶν ἐξαγγελλομένων ἐφαρμογῶν αὐτῶν δι' ἐπιστημονικῶν ἐπεμβάσεων: α) εἰς τήν ἀρχήν τῆς ζωῆς, β) εἰς τήν διάρκειαν τῆς ζωῆς, καί γ) εἰς τό τέλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου ἤρξαντο δι' εἰσηγητικῆς Ὀμιλίας τοῦ Προϊσταμενεύοντος τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου Θεοφλ. Ἐπισκόπου Λαμφάκου κ. Μακαρίου καί τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἐμπνευσμένου Μηνύματος τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Βαρθολομαίου τοῦ Α' ὑπό τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καί Θείρων κ. Ἀθανασίου, ὡς ἐπίσης καί διά τῆς ἀναγνώσεως τῶν Χαιρετισμῶν τῶν ἐξοχωτάτων Ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ κ. Εὐαγγ. Βενιζέλου, τοῦ Ὑφυπουργοῦ Ἐξωτερικῶν κ. Ἰωάννου Μαγκριώτου καί τοῦ ἀξιοτίμου Γενικοῦ Γραμματέως Θρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων κ. Ἰωάννου Κονιδάρη. Χαιρετισμούς πρός τό Ἐπιστημονικόν Συνέδριον ἀπηύθυναν καί οἱ Κοσμήτορες τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Βελιγραδίου καί Γενεύης, δι' ὧν ἐπισημαίνονται τόσον ἡ σημασία, ὅσον καί ἡ ἀναγκαιότης τοῦ ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Ἐπιστήμης. Ὁ τίτλος τοῦ θέματος καί οἱ τίτλοι τῶν ἐπί μέρους πτυχῶν τοῦ θεματολογίου προσδιώρισεν σαφῶς τήν προοπτικήν τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς ἀναζητήσεως κοινῶν τόπων συναντήσεως τοῦ λόγου τῆς Θρησκείας καί τοῦ λόγου τῆς Ἐπιστήμης διά τήν διεξαγωγήν τοῦ ἐποικοδομητικοῦ τούτου διαλόγου διά τήν διευκρίνησιν ἢ τήν ἀντιμετώπισιν τῶν ὑφισταμένων πολλαπλῶν συγχύσεων ὡς πρός τὰς πιθανάς ἀρνητικάς συνεπεῖας τῆς

ἀποκρυπτογραφήσεως τοῦ γενετικοῦ κώδικος τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ δέ ἐκ τῶν ἀκραίων ἢ καί αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τῆς Ἐπιστήμης εἰς τό γενετικόν ὕλικόν τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ εἰσηγήσεις τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐπιστήμης, ἤτοι τῶν Γενετιστῶν, τῶν Βιολόγων καί τῶν Ἰατρῶν, ἐπεκεντρώθησαν εἰς τήν ἀξιολόγησιν κυρίως τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπεμβάσεων εἰς τήν ἀρχήν τῆς ζωῆς, ἤτοι εἰς τήν διαδικασίαν τῆς συλλήψεως, καί ὑπεστήριξαν τήν δυνατότητα ἢ καί τήν νομιμότητα ἀφ' ἑνός μὲν χρησιμοποιήσεως τοῦ ἀπορριπτομένου κατά τήν διαδικασίαν τῆς συλλήψεως γενετικοῦ ὕλικου τοῦ ἀνθρώπου διά θεραπευτικούς κυρίως σκοπούς πασχόντων ἐξ ἀνιάτων ἀσθενειῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ἑτέρου δέ παρεμβάσεως ἐπιστημονικῆς καί εἰς τήν διαδικασίαν τῆς κήσεως διά τήν πρόληψιν γενετικῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐμβρύου, αἱ ὅποια διεπιστώθησαν διά τῆς μεθόδου τοῦ προγεννητικοῦ ἐλέγχου. Ἐν τούτοις, οἱ ἐκ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης κληρικοί καί οἱ θεολόγοι εἰς τὰς εἰσηγήσεις καί τὰς παρεμβάσεις αὐτῶν ἐπέμειναν εἰς τόν καθορισμόν τῆς συγκεκριμένης στιγμῆς εἰς τήν διαδικασίαν τῆς κήσεως, κατά τήν ὁποίαν τό ἔμβρυον μορφοῦται εἰς αὐτοτελῆ ἢ καί αὐτόνομον ὄντοτητα καί εἶναι πεπροικισμένον διά σώματος καί ψυχῆς.

Οὕτως, κατά τὰς συζητήσεις ἐμῆκύνθη ὁ λόγος ἐπί τῶν ὑφισταμένων διαφορετικῶν ἀπόψεων διά τήν σταδιακὴν ἐξέλιξιν τῶν βιολογικῶν λειτουργιῶν τῆς συλλήψεως κατά τὰς πέντε πρώτας ἡμέρας ἢ καί κατά τὰς πρώτας ἑβδομάδας τῆς κήσεως, διότι ὑφίσταται διαφωνία μεταξύ τῶν ἐπιστημόνων καί ὡς πρὸς τήν ἔννοιαν τῆς αὐτονόμου ὄντοτητος τοῦ ἐμβρύου, ἤτοι ἂν αὕτη συνίσταται διά τῆς ψυχῆς, διά τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πλήρους κυτταρικῆς ταυτότητος τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ, διά τῆς προσκολλήσεως εἰς τήν μήτραν, διά τῆς πρώτης κήσεως τοῦ ἐμβρύου, διά τῆς ἀποκτήσεως συνειδήσεως κ.λπ. Εἶναι

εὐνόητον ὅτι οἱ ἐκ τῶν ἐπιστημόνων κληρικοί καί οἱ θεολόγοι ὑπεστήριξαν τήν «ἐξ ἄκρας συλλήψεως» ὑπόστασιν ἐν σπέρματι τῆς αὐτοτελοῦς ἀνθρωπίνης ὀντότητος τοῦ ἐμβρίου, ἐνῶ οἱ βιολόγοι, γενετιστές καί ἰατροί μετέθετον ταύτην εἰς μεταγενεστέραν χρονικήν περίοδον τῆς κυήσεως διά τῆς ἐμμοῆς εἰς τήν «αὐτονομίαν» ἐξ ἐπόψεως βιολογικῆς ἢ συνειδήσεως τοῦ ἐμβρίου.

Ἡ φαινομενική αὕτη διαφωνία ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔχει συνδεθῆ κατά κοινήν πάντων ὁμολογίαν πρὸς συγκεκριμένην βιολογικήν ὀντότητα ἐν προκαθορισμένη λειτουργίᾳ ἀναπτύξεως, εἶναι ἰδιαζόντως σημαντική διά τούς ἐκπροσώπους τόσον τῆς Ἐπιστήμης, ὅσον καί τῆς Θρησκείας. Οὕτως, οἱ μὲν πρῶτοι διά τῆς μεταθέσεως εἰς μεταγενέστερον χρόνον τῆς διαμορφώσεως τῆς αὐτοτελοῦς ἀνθρωπίνης ὀντότητος ἐπιδιώκουν τήν ἀπενεχοποίησιν τῶν βιολογικῶν ἢ ἰατρικῶν ἐπεμβάσεων εἰς τό γενετικόν ὑλικόν τοῦ ἐμβρίου διά θεραπευτικούς ἢ ἄλλους σκοπούς, ἐνῶ οἱ δεύτεροι διά τῆς ἐμμοῆς εἰς τήν παραδοσιακὴν ἀρχὴν τῆς ἐξ «ἄκρας συλλήψεως» ὑπάρξεως αὐτοτελοῦς ἀνθρωπίνης ὀντότητος ὑπερασπίζονται τὰς κατ' ἀναφοράν πρὸς τήν Χριστολογία βασικὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας ὡς πρὸς τήν ἀρχὴν τῆς ζωῆς διά νά ἀποκλείσουν αὐθαιρέτους ἢ καταχρηστικὰς παρεμβάσεις τῆς Βιοϊατρικῆς εἰς τήν ζωὴν τοῦ ἐμβρίου.

Διά τῶν εἰσηγήσεων καί τῶν συζητήσεων διεπιστώθη συγκλίνουσα κίνησις καί τῶν δύο πλευρῶν πρὸς τήν κατεύθυνσιν τῆς καθοριστικῆς σημασίας τῶν τριῶν πρώτων ἡμερῶν ἢ ἔστω τῶν δύο πρώτων ἐβδομάτων τῆς κυήσεως διά τήν διαμόρφωσιν τῆς ἐν ἐξελίξει καί κατά θαυμαστήν φυσικὴν ἐντελέχειαν αὐτοτελοῦς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμβρίου, διό καί οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐπιστήμης ἐπεκέντρωσαν τὰ ἐπιχειρήματα διά τήν νομιμοποίησιν τῶν γενετικῶν ἐπεμβάσεων εἰς τήν χρησιμοποίησιν τοῦ

κατά φυσικήν ἐπιλογήν ἀπορριπτομένου ἢ πλεονάζοντος γενετικοῦ ὕλικου (πλεονάζοντα βλαστοκύτταρα) διά θεραπευτικούς ἢ ἄλλους γενετικούς σκοπούς. Ἐν τούτοις, ἦτο ὁμόφωνος ἡ ἀπόρριψις τῆς χρησιμοποιήσεως ὑπό τῆς ἐπιστήμης γενετικοῦ ὕλικου τοῦ ἐμβρύου ἢ καί τοῦ ἀνθρώπου γενικώτερον δι' ἀναπαραγωγικήν κλωνοποίησιν, ἡ ὁποία ἀπεδοκιμάσθη ὁμοφώνως ὡς στερουμένη οἰασδήτινος ἠθικῆς βάσεως καί πρέπει νά ἀπαγορευθῇ δι' αὐστηρῶν κυρώσεων.

Ἡ θέσις τῶν κληρικῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐπιστήμης καί τῶν Θεολόγων ἦτο κατ' ἀρχήν ἀρνητική καί διά τήν χρῆσιν τῆς μεθόδου τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποιήσεως γενετικοῦ ὕλικου τοῦ ἐμβρύου πρὸς πρόληψιν διαπεπιστωμένων διά προγεννητικοῦ ἐλέγχου γενετικῶν ἀνωμαλιῶν ἢ καί διά τήν βελτίωσιν τῆς ποιότητος ἢ τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ὑπεστηρίχθη ὑπό πολλῶν εἰσηγητῶν, ὅτι οὐδεὶς δικαιούται νά ἀναγκάσῃ τήν φύσιν νά πράξῃ τι, τό ὅποῖον ἡ ἴδια δέν δύναται νά πράξῃ ἀφ' ἑαυτῆς. Ἐν τούτοις, εἰς τό ζήτημα τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποιήσεως ὑπῆρξεν ἐμφανῆς τάσις ἀναζητήσεως πιθανῶν συγκλίσεων, διά τῶν ὁποίων δέν θά θίγηται ἡ ἱερότης τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί ἡ αὐθεντική συνέχεια τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς κατά τόν λόγον τῆς θείας δημιουργίας.

Αἱ πράγματι σπουδαῖαι εἰσηγήσεις τῶν Γενετιστῶν, τῶν Βιολόγων, τῶν Ἰατρῶν καί τῶν Θεολόγων, παρά τήν ἑτερόκεντρον ἀφετηρίαν καί τήν διαφορετικήν μεθοδολογίαν προσεγγίσεως τοῦ συγκεκριμένου θέματος, διηκόλυνον τήν συναγωγὴν συγκεκριμένων συμπερασμάτων, τά ὁποῖα θά ἠδύναντο νά διατυπωθοῦν ὡς ἀκολούθως:

Πρῶτον, κοινός τόπος συναντήσεως καί ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου Ἐπιστήμης καί Θρησκείας εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος νομιμοποιεῖ τόσον τόν λόγον τῆς θρησκείας, ὅσον καί τόν λόγον τῆς Ἐπιστήμης κατά τήν

ἀντιμετώπισιν τῆς γενετικῆς ταυτότητος ἢ τῆς φυσικῆς ἀκεραιότητος αὐτοῦ.

Δεύτερον, οὐδεμία ἀντίθεσις ἢ ἀντιπαράθεσις εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὴ μεταξύ τοῦ λόγου τῆς θρησκείας καὶ τοῦ λόγου τῆς Ἐπιστήμης, ἀντηροῦνται συνεπῶς ὑφ' ἑκατέρας τούτων ὁ σεβασμὸς τῶν καθιερωμένων ὁρίων τοῦ οἰκείου λόγου, ὥστε νά μὴ ἀπειλοῦνται αἱ διέπουσαι τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι διὰ τῶν ἀκραίων ἢ αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τῆς Ἐπιστήμης εἰς τὸν γενετικὸν κώδικα τοῦ ἀνθρώπου.

Τρίτον, ἡ Ἐκκλησία περιβάλλει δι' ἀνυποκρίτου σεβασμοῦ τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ προόδου, ἰδίᾳ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ συγχρόνως ὑπερασπίζεται καὶ τὴν ἰδιαιτέραν πνευματικὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς αὕτη ὀρίζεται διὰ τῆς εἰς αὐτὴν παραδεδομένης πίστεως περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν κόσμον.

Τέταρτον, ἡ Ἐπιστήμη ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ γενετικοῦ ὕλικου τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἀναπαραγωγικὴν κλωνοποίησιν στερεῖται οἰουδήτινος ἠθικοῦ ἐρίσματος καὶ κατανοεῖ τὰς ἐπιφυλάξεις ἢ ἀντιρρήσεις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ θεωρεῖ ἠθικῶς παραδεκτὴν τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὸν ἄνθρωπον θεραπευτικὴν κλωνοποίησιν, διότι δι' αὐτῆς δύναται νά βελτιωθῇ ἡ ποιότης ἢ ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς μεγάλων ὁμάδων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πάσχουν ἐξ ἀνιάτων ἀσθενειῶν.

Πέμπτον, ἡ Ἐπιστήμη, ἐκφράζουσα τὴν φυσικὴν ροπὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς γνώσεως, διακηρύσσει ὅτι ἔχει πλήρη συνείδησιν ὅχι μόνον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, διὸ καὶ ἀπορρίπτει τὴν ἀναπαραγωγικὴν κλωνοποίησιν, καίτοι θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν θεραπευτικὴν κλωνοποίησιν.

Ἔκτον, ἡ Ἐκκλησία ἔχει σοβαράς ἐπιφυλάξεις δι' ὠρισμένας ἀκραίας μεθόδους καί τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποιήσεως, διότι ἡ Ἐπιστήμη διά τῶν μεθόδων αὐτῶν βιάζει τήν φύσιν νά συμπράξῃ εἰς τι, τό ὅποιον ἡ ἰδία δέν δύναται νά πράξῃ καθ' ἑαυτήν κατά τόν λόγον τῆς δημιουργίας, διό καί ἀντιμετωπίζει δι' εὐλόγων ἐπιφυλάξεων ὄχι μόνον τάς ἀκραίας μεθόδους, ἀλλά καί τά προαναγγελλόμενα ἀποτελέσματα διά τήν ζωήν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἑβδομον, ἡ Ἐκκλησία, ἐμμένουσα εἰς τήν χριστιανικήν ἀνθρωπολογία, διακηρύσσει τήν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τό ἀπαραβίαστον τοῦ λόγου τῆς θείας δημιουργίας εἰς οἰανδήποτε ἐπιστημονικήν ἔρευναν, ἡ ὅποια παραβιάζει ἐνίοτε τόν φυσικόν νόμον διά τήν βελτίωσιν τῆς ποιότητος ἢ τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅγδοον τόσον ἡ Ἐκκλησία, ὅσον καί ἡ Ἐπιστήμη θεωροῦν ἀναγκαῖον τόν ἐποικοδομητικόν διάλογον ὄχι μόνον διά τήν πρόληψιν ἀνεπιθυμητῶν ἀντιπαραθέσεων, ἀλλά καί διά τήν ἄρσιν τῶν ὑφισταμένων πολλαπλῶν συγχύσεων, διό καί προτείνεται ἡ συνέχισις τῶν πρωτοβουλιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διά τῆς ιδρύσεως ἑνός μονίμου *Forum* διαλόγου εἰς τό Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Σαμπεζύ.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Συνεδρίου ἦσαν ἐπαχθεῖς, διότι αἱ εἰσηγήσεις ἦσαν πολλαί καί ὠρισμέναι ὑπερέβαιναν τόν καθωρισμένον χρόνον, ὥστε νά μή ἐπαρκῇ ὁ ὀλίγος χρόνος διά τάς συζητήσεις, αἱ ὅποια ἐνίοτε ἐξετρέποντο εἰς μονολόγους Γενετιστῶν καί Θεολόγων, ἐνῶ ἄλλαι δέν εἶχον ἐπιστημονικόν χαρακτήρα καί ἦσαν ἄσχετοι πρὸς τό θέμα. Οὕτως ἀπαιτεῖται ἀφ' ἑνός μὲν συγκεκριμενοποίησις τῶν ὀρθοδόξων θέσεων εἰς ζητήματα Βιοηθικῆς καί ἀνάπτυξις καταλλήλου θεολογικῆς γλώσσης διά τό θέμα, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ συγκέντρωσις τῆς σχετικῆς ὀρθοδόξου Βιβλιογραφίας ἐπί τῶν συγκεκριμένων ζητημάτων (Μελέται, ἄρθρα,

---

Συνοδικαί Ἐγκύκλιοι, κ.λπ.), ὡς ἐπίσης καί ὀργάνωσις Ἡμερίδων δι' ἕκαστον ζήτημα (ἄμβλωσις, κλωνοποίησις, ἔξωσωματική γονιμοποίησις, εὐθανασία κ.λπ.). Ἡ ἀπουσία Νομικῶν ἦτο αἰσθητή, διότι, καίτοι ἐκλήθησαν πολλοί, τελικῶς δέν ἠδυνήθησαν διά διαφόρους λόγους νά συμμετάσχουν εἰς τό Συνέδριον. Βεβαίως, καίτοι αἱ συζητήσεις ἦσαν ὑψηλοῦ συνήθως ἐπιπέδου, εἰς ὠρισμένα ζητήματα δέν ἐδόθησαν σαφεῖς ἀπαντήσεις, διό καί εἶναι ἀναγκαία ἡ κατάλληλος προετοιμασία διά τήν συνέχισιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου Διαλόγου, τῇ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.